

**UNITED NATIONS OFFICE ON DRUGS
AND CRIME: FROM COERCION TO COHESION
(OD DONÚTENIA KU SÚLADU)**

UNODC, Viedeň, 2010, s. 17

V čase výročného zasadania Komisie pre narkotické drogy OSN vo Viedni v roku 2010 bol jej účastníkom prezentovaný nový dokument z dielne Úradu pre drogy a kriminalitu OSN (UNODC) vo Viedni: „Od donútenia ku súladu“, ktorý sa venoval problematike nariadovania ľuďom so závislosťou od drog. Bol to výstup iniciatívy UNODC realizovaný na základe predošlej viacdňovej konzultácie v pracovnej skupine expertov z oblasti liečby a justície aj za účasti reprezentantov Svetovej zdravotníckej organizácie. Pretože ide o významný dokument, ktorý je priamo z dielne úradu OSN zodpovedného za kontrolu aj legislatívno – represívnych opatrení na zabezpečenie dodržiavania medzinárodnej Konvencie o omamných a psychotropných látkach OSN z roku 1961. Dovoľme si z neho v krátkosti uviesť niekoľko faktov relevantných pre naše zdravotníctvo a justíciu.

Úvodom sa píše, že poskytovanie liečby ako alternatívy k trestnoprávnym sankciám je založené na vedeckých dôkazoch a je v zhode s etickými štandardmi. Liečba závislostí bez súhlasu pacienta by mala byť považovaná len za krátko trvajúcu, poslednú možnosť v niektorých urgentných situáciách a mala by zodpovedať tým istým etickým a vedeckým štandardom ako dobrovoľná liečba. Porušovanie ľudských práv v mene liečby nie je v súlade s takýmto prístupom.

17-stranový dokument sa okrem výstupov z pracovnej skupiny odvoláva na solídnu bázu vyše štyroch desiatok odborných vedeckých štúdií z viacerých krajín. Konštatuje sa v ňom, že uväznenie a umiestnenie do uzatvorených liečebných zariadení často zhoršuje už aj tak problematické životy ľudí, ktorí užívajú a sú závislí od drog. Pritom je dostatok dôkazov, že efektívna liečba závislostí poskytujúca klinické intervencie ako alternatívy k trestnoprávnym sankciám podstatne zlepšuje perspektívu uzdravenia, vrátane zníženia kriminality a nákladov na justíciu. Existuje viacero akceptovateľných prístupov. Jednou z možností je liečenie bez trestnoprávných postihov, ale s istými elementmi nátlaku a presvedčovania, ktoré sú v rám-

coch dobrovoľnej liečby. Napríklad neformálny sociálny tlak, alebo tlak zo strany rodiny, priateľov, ktorý môže byť vo forme verbálneho povzbudenia na vstup do liečby, alebo s upozornením na hrozbu negatívnych dôsledkov akými sú rozvod, spoločenská izolácia, strata finančnej podpory. Pri ťažších formách závislosti silnejší spoločenský tlak môže efektívne motivovať jednotlivca, aby išiel liečiť a dodržiaval terapeutický režim. Vtedy môže obsahovať napríklad hrozbu straty vodičského oprávnenia, zamestnania, sociálnych benefitov.

Krajiny, ktoré ukladajú prísnejšie tresty za držanie drogy pre osobnú spotrebu majú vo väzniciach väčší počet užívateľov drog s výrazne väčšími nákladmi pre spoločnosť. Je preukázané, že súdom nariadená výchova, liečba a starostlivosť môže byť účinnou alternatívou k povinnému uväzneniu jedincov so závislosťou od drog. Takáto liečba ale musí byť poskytovaná spôsobom, ktorý neporušuje ľudské práva užívateľov. Majú mať možnosť sa rozhodnúť, či chcú ísť do liečby a právo vlastného výberu formy liečenia. Právny tlak môže povzbudiť úmysel vstúpiť do liečby, ale rozhodnutie o tom, či vstúpi do liečby musí zostať na jednotlivcovi. Z tohto pohľadu liečba ako alternatíva k potrestaniu nemusí byť antitezou motivácie, ale príležitosťou na zmenu.

Ideálne na dôkazoch založená liečba s informovaným súhlasom v rámci komunity ako alternatíva k potrestaniu by mala zahŕňať psychosociálne a farmakologické intervencie poskytované multiprofesionálnym tímom pod dohľadom systému zdravotnej starostlivosti. Dokument ďalej špecifikuje 15 podmienok potrebných na zabezpečenie tohto zámeru. Stručne z nich vyberáme:

- užívatelia drog stíhaní pre trestný čin súvisiaci s drogami musia súhlasiť s liečbou a majú právo z liečby odísť, ale potom sa musia podrobiť trestnoprávnym dôsledkom za trestný čin
- liečba je poskytovaná na základe informovaného súhlasu v súlade s klinickými smernicami („guidliny“)
- liečba je poskytovaná humánne a v súlade s etickými štandardmi pre zdravotnícku starostlivosť, akými sú rešpektovanie autonómie a úcta k jedincovi
- pacient má byť informovaný o rizikách a výhodách palety liečebných možností
- právny proces na realizáciu liečenia ako alternatívy na potrestanie musí byť konzistentný s ústavou a zákonmi, vrátane ochrany občianskych slobôd
- liečba musí byť dostupná a ak to je nevyhnutné, platená justičným systémom
- ľudia, ktorí sú súdení, nesmú čeliť prísnejším trestnoprávnym postihom v dôsledku ich rozhodnutia akceptovať liečenie. Tí, ktorí dodržiavajú liečbu, ak aj nie je plne úspešná, majú mať možnosť pokračovať v liečbe pokiaľ je to v prospech pacienta
- páchatel so závislosťou od drog má právo odmietnuť liečbu, ktorá sa

mu ponúka ako alternatíva na potrestanie a v takom prípade nesmie byť potrestanie za trestný čin prísnejšie ako u osoby, ktorá spáchala taký istý trestný čin, ale drogy neužívala

– zdravotnícka mlčanlivosť u takto liečených pacientov sa musí dodržiavať rovnako ako v prípade ktoréhokoľvek iného pacienta

– zdravotníci participujúci na liečbe ako alternatíve potrestania majú mať empatický, liečbu podporujúci prístup a vyhýbať sa tomu, aby sa stali trestajúcim činiteľom.

Krátko trvajúca nedobrovoľná liečba

Krátko trvajúca nedobrovoľná liečba môže byť pre malú časť ľudí so závislosťou odôvodnená, ale len v urgentných situáciách pre potrebu ochrany užívateľa, alebo komunity. Dokonca aj za takýchto okolností je etický aspekt liečby bez súhlasu pacienta diskutabilný

môže byť porušením niektorých konvencií OSN, ako napríklad Konvencie o právach ľudí s poruchami zdravia. V žiadnom prípade však takáto intervencia nesmie prekračovať niekoľko málo dní a má byť použitá iba pod prísny dohľadom súdu.

Dlho trvajúca nedobrovoľná liečba

Dlho trvajúca, ústavná nedobrovoľná liečba pre závislosť od drog je v skutočnosti uväznením. Chýbajú dôkazy o efektívnosti takéhoto prístupu pri porovnaní buď s tradičným väzením, alebo s dobrovoľnou liečbou v civilnom zdravotníckom zariadení. Je to nákladné, ekonomicky nevýhodné, bez prístupu pre jednotlivca a pre spoločnosť. Argumentuje sa, že dlhodobá liečba bez súhlasu pacienta pre poruchy v súvislosti s užívaním drog je porušením medzinárodných dohôd o ľudských právach a štandardov medicínskej etiky.

Špecializované drogové súdy

Ako reakciu na nárast páchatelov v súvislosti s užívaním drog, cirkulujúcich v trestnoprávnom systéme rad krajín zaviedol drogové súdy na ich odklonenie z väzníc do dozorovanej liečby. Bolo zistené, že takáto forma liečby ako alternatíva k potrestaniu je efektívna. Vyhodnotenie množstva programov potvrdilo, že drogové súdy významne zredukovali užívanie drog, kriminalitu a ušetrili peniaze.

Špecializované drogové súdy, ktoré sa zaoberajú trestnými činmi súvisiacimi s drogami sú jednou z ciest facilitovania liečby ako alternatívy k trestnoprávnym postihom.

Rovnaké princípy však môžu byť aplikované vo všeobecnom právnom systéme bez vytvárania špecializovaných drogových súdov.

Podľa názoru recenzenta táto publikácia z dielne najrešpektovanejšej globálnej autority OSN by mala byť jedným z podkladov pri hľadaní riešení novelizácie obsolentných právnych noriem týkajúcich sa súdom nariadených protitoxikomanických a protialkoholických liečení, ktoré v našom právnom systéme pretrvávajú a sú založené na Trestnom zákone z obdobia totalitného režimu.

*MUDr. Lubomír Okruhlica, CSc.
Centrum pre liečbu drogových závislostí*